

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ANTONIMLARNING SEMANTIK VA STILISTIK XUSUSIYATLARI

Alfraganus universiteti
Ijtmoy fanlar fakulteti
Logopediya yonalishi
3 kurs talabasi
Turg'unboyeva Feruza
Shuxrat qizi

Annotatsiya: Maqolada ingliz va o'zbek tillarida antonimlarning se va uslubiy natijalari tahlillari. Har ikki tildagi antonimik birliklarning shakllanish usullari, hujjatdagi nutqdagi vositalari, muloqot jarayonida ta'sirchanlikni belgilashdagi roli ilmiy asosda yoritiladi. Qiyosiy tahlil asosida antonimlarning semantik qamrovi va stilistik vosita sifatida foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: Antonim, semantika, stilistika, qarama-qarshilik, qiyosiy tahlil, ingliz tili, o'zbek tili.

СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНТОНИМОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация: В статье анализируются семантические и стилистические результаты применения антонимов в английском и узбекском языках. Научно рассматриваются способы образования антонимических единиц в обоих языках, их речевые средства в документе и их роль в формировании экспрессивности в процессе коммуникации. На основе сопоставительного анализа можно определить семантический объем антонимов и их использование в качестве стилистического инструмента.

Ключевые слова: антоним, семантика, стилестика, контраст, сопоставительный анализ, английский, узбекский языки.

SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF ANTONYMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abstract: This article analyzes the semantic and stylistic implications of antonyms in English and Uzbek. It examines the formation of antonyms in both languages, their use in documents, and their role in shaping expressiveness in communication. A comparative analysis allows us to determine the semantic scope of antonyms and their use as a stylistic tool.

Keywords: antonym, semantics, stylistics, contrast, comparative analysis, English, Uzbek.

Til birliklari ichida antonimlar leksik qatlamning alohida ahamiyatli qismidir. Ular lug'aviy ma'nolarni qarama-qarshi qo'yish orqali nutqni yanada boyitadi, ma'no teranligini yana hamda ta'sirchanlikni kuchaytiradi. Ingliz va o'zbek tillarida antonimlarning o'rganilishi tilshunoslikda bir nechta yo'nalishlar bilan bevosita bog'liq: semantika, stilistika va qiyosiy tahlil.

Semantik nuqtayi nazardan antonimlar ma'noni kontrastlash orqali fikrni aniqroq ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, “happy – sad” yoki “xursand – g'amgin” kabi antonim juftliklari nutqda qarama-qarshilikni ko'rsatib, ma'noni tiklaydi. Stilistik she'r antonimlar muloqotga ritmik va obrazli tus beradi, matnning ekspressivligini olish, riyat, publitsistika va badiiy nutqda ko'p qo'llanadi.

Globalizatsiya jarayonida ingliz tili va o'zbek tilini qiyoslab o'rganish lingvistik kompetensiyani yanada rivojlantiradi va madaniy tafakkurni boyitadi. Shu bilan birga, antonimlar orqali ikki tilning o'ziga xos leksik, semantik va stilistik xususiyatlarga ega bo'ladi. Bu, ayniqsa, tarjima, til o'qitish metodologiyasi va muloqot jarayonlarini samarali tashkil etishda muhim kasb etadi.

Shunday, antonimlar natural lug'aviy birlik sifatida, balki tilning semantik boyligi va stilistik ifodaviyligini oshiruvchi vosita sifatida ham e'tiborga loyiqdir. Ularni

qiyosiy tahlil qilish esa ingliz va o'zbek tillarida til o'rganish va tadqiqot ishlarida yangi natijalar.

Ingliz va o'zbek tillarida antonimlarning semantik xususiyatlari: Antonimlar semantik boshqa turlicha turlarga bo'linadi va sud jarayonidagi qarama-qarshilikni ochib berishdir. Ingliz tilida “big – small”, “happy – sad”, “alive – dead” kabi antonimik juftliklar mavjud bo'lib, ular umumiy semantik asosga ega va mazmunga to'liq qarama-qarshilikni bildiradi. O'zbek tilida esa “katta – kichik”, “xursand – g'amgin”, “tirik – o'lik” kabi antonomik birliklar mavjud. Bu misollar shuni ko'rsatadiki, antonimlar har ikki tilning lug'aviy tizimida qarama-qarshi ma'nolarni aniq nutqni boyitadi.

Shu bilan birga, antonimlarning kontekstdagi ma'nosi ham muhim muhim ega. Masalan, ingliz tilida “light” so'zi turli kontekstlarda turlicha antonim hosil qiladi: “yorug'lik” ma'nosida “dark” bilan, “yengil” ma'nosida esa “heavy” bilan qarama-qarshi bo'ladi. O'zbek tilida ham “yengil” so'zi vaznga nisbatan “og'ir”, mehnatga nisbatan “qiyin” bilan antonim hosil qiladi. Bu hodisa antonimlarning polisemantik xususiyatini yaqqol ko'rsatadi, ya'ni bitta so'z turli kontekstlarda turlicha qarama-qarshi birliklar bilan bog'lanadi.

Bundan tashqari, antonimlar turli lingvistik darajalarda mumkin: leksik, frazeologik yoki idiomatik birliklarda. Masalan, ingliz tilidagi “hot – cold” oddiy leksik antonim bo'lsa, “from rags to riches” iborasida stilistik va frazeologik antonim ishlab aks etadi. O'zbek tilida esa “yaxshi – yomon” frazeologik formatda: “yaxshi bilan yomon kurashar” yoki “oq bilan qora” kabi ifodalarda antonimlar kontekst asosida ma'no teranligini oladi.

Shu tariqa antonimlar semantik himoya, turli qatlamlarga ega bo'lib, ular nutqda qarama-qarshi ma'noni ifodalash orqali til boyligini, kontekstual moslashuvni ta' va stilistik ifodaviylikni kuchaytiradi. Ingliz va o'zbek tillarida bu jarayonlar

o'xshashliklarga ega bo'lsa-da polisemik va frazeologik farq tilning o'ziga xosligiga bog'liq holdalanishi mumkin.

Stilistik ishlab chiqarish: Nutqda antonimlarning qo'llanishiga obrazlilik, ritmiklik va ekspressivlik beradi. Ingliz tilida “from rags to rich” (qashshoqlikdan boylikka) kabi frazeologik iboralar antonimlar asosida tavsif bo'lib, ular stilistik egalik kuchli ta'sirga. Bu ibora nasional qarama-qarshilikni bildiradi, balki ijtimoiy kontekstni ham aks ettiradi, nutqga dramatik tus beradi. ingliz tilida reklama, publitsistika va she'riyatda antonimlar obrazli va ritmik effektga mos ravishda keng qo'llanilishi. Masalan, “issiq yoki sovuq”, “yosh va qari” kabi bir-biriga qarshi birliklar matnimiz va kontrast qarama-qarshilikni qo'shadi.

O'zbek tilida ham antonimlar stilistik vosita sifatida boy ifodalashni beradi. “Oq – qora kunlar”, “yaxshi – yomon odam”, “yaxshi bilan yomon kurashar” kabi iboralarda antonimlar qarama-qarshilikni ochib beradi, ma'noni yanada teran shakllantirish va nutqga hissiy ta'sir kuchini qo'shadi. She'riyatda esa antonimlar ritmik va obrazli vosita asbob-uskunalari: “Oq qora aralashib, hayotning rang-barangligiga guvoh bo'ldik”.

Bundan tashqari, antonimlar oddiy so'zlashuv nutqida ham stilistik ta'sir ko'rsatadi. Masalan, kundalik muloqotda “yaxshi – yomon”, “katta – kichik” kabi antonimlardan ushlab holda fikrni aniqroq, tushunarliroq ifodalash mumkin. Shu bilan birga, stilistik funktsiya sifatida antonimlar qarama-qarshilikni ochib berish orqali nutqni yanada jonli va esda qolarli qiladi.

Shu tariqa, antonimlarning stilistik tarzda tilning ifodaviyligini yozib, nutqni obrazli va ekspressiv qilishda muhim rol o'ynaydi. Ingliz va o'zbek tillarida bu jarayonlar o'xshash bo'lsa-da, frazeologik va kontekstual qo'llanish uslubi tillarning o'ziga xosligini aks ettiradi, nutqning madaniy va kommunikativ qatlamlarini bo'yitadi.

Qiyosiy tahlil: Ingliz va o'zbek tillarida antonimlarning umumiy jihati, ular mazmuniy qarama-qarshilik orqali lug'aviy boylikni rivojlantirish va nutqni yanada ifodalaydi. Har ikki tilda antonimlar fikrni aniqroq ifodalash, qarama-qarshi qismlarni ajratib ko'rsatish, kontekstga rang-baranglik qo'shish kabi ishlab chiqarishni. Shu bilan birga, antonimlar tilning semantik malakasini egallashib, nutqni bo'ysundirish va uslubistik ekspressivlikni ta'minlash.

Ingliz va o'zbek tillari antonimlarning qo'llanish uslubida farqlanadi. Ingliz tilida ko'pincha qisqa, ixcham shakllarda mavjud va ular global muloqotda tez-tez qo'llanadi. Masalan, “hot – cold”, “big – small”, “old – young” kabi juftliklar oddiy, tez va universal ma'no ifodalaydi. Bu jihat ingliz tilining xalqaro muloqotdagi funksiyasini yengillashtirish va so'zlarning samarali foydalanishga imkon beradi.

O'zbek tilida esa antonimlar ko'proq xalqona ifodalar, maqol va matallarda mavjud. Masalan, “yaxshi bilan yomon kurashar”, “qora tunning oq tongi bor”, “oq bilan qora aralashar” kabi iboralarda antonimlar milliy semantik qarama-qarshilikni, balki madaniy-konseptual qatlamni ham aks ettiradi. Shu bois, o'zbek tilidagi antonimlar ko'proq obrazlilik, didaktik va estetik yaratishda yordam.

Shu bilan birga, frazeologik kontekstual qo' va farqlanadi. Ingliz tilida frazeologik antonimlar tez-tez idiomalar va tashkilot aloqada uchra, o'zbek tilida ular asosiy badiiy matn, maqollar, ertak va she'riyatda ko'proq foydalanish. Bu esa tilning lingvistik va madaniy o'ziga xosligini aks ettiradi va tilshunoslar uchun qiyosiy tahlilni baholashadi.

Jismoniy, shaxsiy va stilistik o'ziga xos antonimlar semantik va stilistik o'ziga xosliklarga ega bo'lsa-da, madaniy ta'siri va nutqiy ijrosi tillarning o'ziga xosligiga bog'liq holda. Shu nuqtai nazardan, antonimlarni qiyosiy tahlil qilish tilshunoslik, tarjima va til o'qitish sohalari uchun muhim kasb etadi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi antonimlar tilning semantik va stilistik boyligini namoyon etuvchi muhim leksik birliklardan biridir. Ularning semantik xususiyatlari

polisemiyaga tayangan bo'lib, kontekstga qarab turlicha ma'no hosil qiladi. Masalan, bir so'z turli xilda turli antonimlar bilan bog'lanib, nutq mazmunini boyitadi. Stilistik antonimlar nutqning obrazlilikini, ifodaviy kuchini kuchaytiradi va matnga ritmik, ekspressiv tus beradi.

Qiyosiy shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillarida antonimlarning shaxsiy xususiyatlariga bog'liq holda, madaniy ta'siri va nutqdagi funktsiyalari. Ingliz antonimlar ixcham, global kommunikatsiyaga mos bo'lgan shaklda tilda, o'zbek tilida esa ular ko'proq xalqona ifodalar, maqollar, frazeologik birliklar orqali obrazlilik va didaktik harakatlarda qo'yilgan.

Shu tufayli, antonimlarni o'rganish ilmiy tilshunoslik nazariyasi uchun, balki amaliy sohalar – tarjima, til o'qitish va muloqotda samarali yo'l uchun ham katta yuk ega. Ularni qiyosiy tahlil qilish orqali til boyligini, stilistik ifodaviylikni va tafakkurni chuqurroq madaniylashtirish mumkin, bu esa lingvistik kompetensiyani rivojlantirishda muhim vositadir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ullmann S. *Semantika: Ma'no faniga kirish*. Oksford, 1962 yil.
2. Palmer FR *semantikasi* . Kembrij universiteti nashriyoti, 1981 yil.
3. Axmedov A. *O'zbek tili semasiologiyasi*. Toshkent: Fan, 1995 yil.
4. Yo'ldoshev M. *O'zbek tilining leksikologiyasi*. Toshkent: O'qituvchi, 2001.
5. Kristal D. *Ingliz tilining Kembrij entsiklopediyasi*. Kembrij universiteti nashriyoti, 2003 yil.
6. Komissarov V.N. *Obshchaya nazariya perevoda* . Moskva: CheRo, 1990 yil.